

جمهوری اسلامی ایران
Islamic Republic of Iran

سازمان ملی استاندارد ایران

Iran National Standard Organization

استاندارد ملی ایران

۱۷۱۵۶

چاپ اول

اسفند ۱۳۹۲

INSO

17156

**1st. Edition
Mar.2014**

صنایع دستی - زیورآلات ترکمن -
ویژگی‌ها

**Handicrafts - Turkoman
Ornaments - Specifications**

ICS: 97.195

به نام خدا

آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به موجب بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱ تنها مرجع رسمی کشور است که وظیفه تعیین، تدوین و نشر استانداردهای ملی (رسمی) ایران را به عهده دارد. نام مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به موجب یکصد و پنجاه و دومین جلسه شورای عالی اداری مورخ ۹۰/۶/۲۹ به سازمان ملی استاندارد ایران تغییر و طی نامه شماره ۲۰۶/۳۵۸۳۸ مورخ ۹۰/۷/۲۴ جهت اجرا ابلاغ شده است.

تدوین استاندارد در حوزه های مختلف در کمیسیون های فنی مرکب از کارشناسان سازمان، صاحب نظران مراکز و مؤسسات علمی، پژوهشی، تولیدی و اقتصادی آگاه و مرتبط انجام می شود و کوششی همگام با مصالح ملی و با توجه به شرایط تولیدی، فناوری و تجاری است که از مشارکت آگاهانه منصفانه صاحبان حق و نفع، شامل تولیدکنندگان، مصرف کنندگان، صادرکنندگان، مراکز علمی و تخصصی، نهادها، سازمان های دولتی و غیردولتی حاصل می شود. پیش نویس استانداردهای ملی ایران برای نظرخواهی به مراجع ذی نفع و اعضای کمیسیونهای فنی مربوط ارسال می شود و پس از دریافت نظرها و پیشنهادات در کمیته ملی مرتبط با آن رشته طرح و در صورت تصویب به عنوان استاندارد ملی (رسمی) ایران چاپ و منتشر می شود.

پیش نویس استانداردهایی که مؤسسات و سازمانهایی علاقه مند و ذی صلاح نیز با رعایت ضوابط تعیین شده تهیه می کنند در کمیته ملی طرح و بررسی و در صورت تصویب به عنوان استاندارد ملی ایران چاپ و منتشر می شود. بدین ترتیب، استانداردهایی ملی تلقی می شود که براساس مفاد نوشته شده در استاندارد ملی ایران شماره ۵ تدوین و در کمیته ملی استاندارد مربوط که مؤسسه استاندارد تشکیل می دهد به تصویب رسیده باشد. مؤسسه ملی استاندارد ایران از اعضای اصلی سازمان بین المللی استاندارد (ISO)^۱، کمیسیون بین المللی الکتروتکنیک (IEC)^۲ و سازمان بین المللی اندازه شناسی قانونی (OIML)^۳ است و به عنوان تنها رابط^۴ کمیسیون کدکس غذایی (CAC)^۵ در کشور فعالیت می کند. در تدوین استانداردهای ملی ایران ضمن توجه به شرایط کلی و نیازمندیهای خاص کشور، از آخرین پیشرفت های علمی، فنی و صنعتی جهان و استانداردهای بین المللی بهره گیری می شود.

سازمان ملی استاندارد ایران می تواند با رعایت موازین پیش بینی شده در قانون، برای حمایت از مصرف کنندگان، حفظ سلامت و ایمنی فردی و عمومی، حصول اطمینان از کیفیت محصولات و ملاحظات زیست محیطی و اقتصادی، اجرای بعضی از استانداردهای ملی ایران را برای محصولات تولیدی داخل کشور و / یا اقلام وارداتی، با تصویب شورای عالی استاندارد اجباری نماید. سازمان می تواند به منظور حفظ بازارهای بین المللی برای محصولات کشور اجرای استاندارد کالاهای صادراتی و درجه بندی آن را اجباری نماید. همچنین برای اطمینان بخشیدن به استفاده کنندگان از خدمات سازمان ها و مؤسسات فعال در زمینه مشاوره، آموزش، بازرسی، ممیزی و صدور گواهی سیستم های مدیریت کیفیت و مدیریت زیست محیطی، آزمایشگاه ها و مراکز کالیبراسیون (واسنجی) و وسایل سنجش، سازمان استاندارد این گونه سازمان ها و مؤسسات را براساس ضوابط نظام تأیید صلاحیت ایران ارزیابی می کند و در صورت احراز شرایط لازم، گواهینامه تأیید صلاحیت به آن ها اعطا و بر عملکرد آنها نظارت می کند ترویج دستگاه بین المللی یکاه، کالیبراسیون (واسنجی) و وسایل سنجش، تعیین عیار فلزات گرانبها و انجام تحقیقات کاربردی برای ارتقای سطح استانداردهای ملی ایران از دیگر وظایف این سازمان است.

1- International Organization for Standardization

2- International Electrotechnical Commission

3- International Organization for Legal Metrology (Organiororganisathin International de Metrologie Legal)

4- Contact point

el⁵- Codex Alimentarius Commission

کمیسیون فنی تدوین استاندارد
«صنایع دستی - زیور آلات ترکمن - ویژگی ها»

رئیس:

مامی، بی بی رابعه
(لیسانس طراحی و چاپ پارچه)

دبیر:

تهرانی شاد، فاطمه
(لیسانس مترجمی زبان انگلیسی)

سمت و یا نمایندگی

کارشناس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
استان گلستان

کارشناس اداره کل استاندارد استان گلستان

اعضا: (به ترتیب حروف الفبا)

امان بابی، محمد
(فوق لیسانس شیمی)

رئیس اداره امور آزمایشگاه ها
اداره کل استاندارد استان گلستان

بنی کریمی، ابوالقاسم
(لیسانس مهندسی نساجی)

کارشناس صدور مجوزها - معاونت صنایع دستی سازمان میراث
فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان

جلالی، فاطمه
(لیسانس شیمی)

کارشناس انگ فلزات گرانبها
اداره کل استاندارد استان گلستان

جعفری ایوری، سید علی
(لیسانس عمران)

کارشناس مسئول اداره کل استاندارد گلستان

حاجی ابراهیمی، مریم
(لیسانس صنایع دستی)

مسئول آموزش
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان

ربیع نژاد، علی
(لیسانس آمار)

مسئول حراست اداره کل استاندارد استان گلستان

صفرطلب، فاطمه

مدیر فنی آزمایشگاه براده های خورشید

(لیسانس صنایع دستی)

رییس اداره آموزش ، ترویج و استاندارد سازی
اداره کل استاندارد استان گلستان

عالیشاهی، حمیدرضا
(لیسانس فیزیک)

معاون صنایع دستی
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان

کیخا، محمد
(لیسانس تاریخ)

معاون ارزیابی انطباق
اداره کل استاندارد استان گلستان

فرمانی، محمود
(فوق لیسانس مدیریت دولتی)

مدیرعامل آزمایشگاه براده های خورشید

مقصودلو، قدرت ا...
(دیپلم)

مسئول گروه علمی هنرهای سنتی شورای پژوهشی
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان

منصوری، مریم
(لیسانس صنایع دستی)

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
و	پیش‌گفتار
ز	مقدمه
۱	۱ هدف و دامنه کاربرد
۱	۲ مراجع الزامی
۲	۳ اصطلاحات و تعاریف
۳	۴ مواد اولیه
۴	۵ وسایل
۱۳	۶ ویژگی‌ها
۲۹	۷ مراحل ساخت زیورهای نقره‌ای
۳۰	۸ عیب‌ها و نقص‌ها
۳۱	۹ بسته بندی
۳۲	۱۰ نشانه‌گذاری
۳۲	۱۱ راهنمای محصول
۳۴	پیوست الف (اطلاعاتی) آشنایی با معیارها و ضوابط کیفی صنایع دستی
۳۵	پیوست ب (اطلاعاتی) رعایت نکات ایمنی و بهداشتی

پیش گفتار

استاندارد " صنایع دستی - زیورآلات ترکمن - ویژگی‌ها " که پیش نویس آن در کمیسیون‌های مربوط توسط سازمان ملی استاندارد ایران تهیه و تدوین شده و در صد و هشتاد و هفتمین اجلاس کمیته ملی استاندارد خدمات مورخ ۹۲/۱۱/۲۶ مورد تصویب قرار گرفته است . اینک به استناد بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین ومقررات سازمان ملی استاندارد ایران ، مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱ ، به عنوان استاندارد ملی ایران منتشر می‌شود .

برای حفظ همگامی و هماهنگی با تحولات و پیشرفت‌های ملی و جهانی در زمینه صنایع، علوم و خدمات، استانداردهای ملی ایران در مواقع لزوم تجدید نظر خواهد شد و هر پیشنهادی که برای اصلاح و تکمیل این استانداردها ارائه شود، هنگام تجدید نظر در کمیسیون فنی مربوط مورد توجه قرار خواهد گرفت. بنابراین، باید همواره از آخرین تجدیدنظر استانداردهای ملی استفاده کرد.

منابع و مآخذی که برای تهیه این استاندارد مورد استفاده قرار گرفته به شرح زیر است:

- ۱- تحقیقات میدانی، تجربیات صنعتگران بومی استان و کارشناسان خبره اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان
- ۲- کلت، ابراهیم / پوری، عبدالحمید : " زیورآلات ترکمن "، موسسه فرهنگی انتشاراتی ایل آرمان گرگان ، چاپ اول، ۱۳۸۲
- ۳- مامی، بی بی رابعه : " بررسی نقش مایه های ترکمن "، پایان نامه کارشناسی رشته طراحی و چاپ پارچه، دانشگاه الزهرا ، استاد راهنما : دکتر حسین یآوری، بهار ۱۳۸۲
- ۴- استاندارد ملی ایران شماره ۷۶۹ ، فرآ ورده های دستی مسی

5- Alafiroz, " Silver ornaments of Turkoman", Iran, Tehran, 1978, translated by Mrs. Momi Bi Bi Rabe-eh

صنایع دستی میراث گرانبه‌های نیاکان ماست که با گذشت زمان نه تنها بر ارزش اقتصادی آن افزوده می‌گردد بلکه نقش آفرینی‌اش در تبیین هویت ملی نیز بیش از پیش روشن می‌شود.

زیورهای ترکمن چنان سنگین و برجسته و با نقش‌ها و طرح‌های بکر ساخته می‌شوند که کمتر به زیورهای دیگر اقوام آسیای میانه شباهت دارند. زنان ترکمن علاوه بر سربند و زیورهای سر و پیشانی، گلو، گوش، گردن، سینه و پیش سینه بخشی دیگر از زیورها را به قسمتی از لباس خود می‌دوزند.

دستاوردهای زرگران محلی ترکمن و به ویژه شهرستان‌های بندر ترکمن و گنبدکاووس حاکی از باورها و اندیشه‌های این قوم و شرایط زیست‌محیطی و اجتماعی آنان است. در حقیقت این هنرمندان، اندیشه خود را با تخیلی بدیع و ذوقی دل‌انگیز در هم می‌آمیزند و بر زیورهای دست ساز حک می‌کنند، از طبیعت پیرامون خود برای ساختن این زیورها الهام می‌گیرند و زیباترین و کامل‌ترین زینت‌آلات را از نظر طرح، نقش، ظرافت و دقت به نام خود ثبت می‌کنند.

به ندرت در ساخت زیورآلات محلی از طلا نیز استفاده می‌شود ولی کاربرد نقره در آن فراوان است. از این رو زیورسازی ترکمن را بعضاً نقره‌کاری نیز می‌گویند.

فنون زرگران ترکمن از برجسته کردن، مهر کردن و لحیم کردن ورقه‌های نازک طلا روی نقره تا قلم‌زنی و به‌کارگیری شیوه‌های گوناگون و بدیع، نیز حکایت دیگری است.

نظر به اینکه صنایع دستی ایران در جهان مطرح می‌باشد، لزوم استاندارد سازی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با این امید که شناسایی و معرفی این هنر ارزشمند تسهیل گردد.

صنایع دستی- زیورآلات ترکمن - ویژگی‌ها

۱ هدف و دامنه کاربرد

هدف از تدوین این استاندارد تعیین ویژگی‌ها و اصالت انواع زیورآلات ترکمن است که از نقره ساخته شده است. هر یک از زیورآلات ترکمن با توجه به کاربرد ویژه‌ای که دارند دارای مشخصات ظاهری متفاوتی هستند. این استاندارد برای کلیه محصولات تزئینی که دارای اصالت خاص ترکمن بوده و در آن‌ها نقره به کار رفته است، کاربرد دارد.

۲ مراجع الزامی

مدارک الزامی زیر حاوی مقرراتی است که در متن این استاندارد به آن ارجاع داده شده است. بدین ترتیب آن مقررات جزئی از این استاندارد محسوب می‌شود. در صورتی که به مدرکی با ذکر تاریخ انتشار ارجاع داده شده باشد، اصلاحیه‌ها و تجدید نظرهای بعدی آن مورد نظر این استاندارد ملی ایران نیست. درمورد مدارکی که بدون ذکر تاریخ انتشار به آن‌ها ارجاع داده شده است، همواره آخرین تجدید نظر و اصلاحیه‌های بعدی آن‌ها مورد نظر است.

استفاده از مراجع زیر برای این استاندارد الزامی است :

- ۱-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۹۳۳، نساجی-نشانه‌های مورد استفاده در برچسب‌های مراقبت از کالا
- ۲-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۲۱۳۲، مصنوعات تزئینی-عیارهای رسمی آلیاژ فلزات گرانبها
- ۳-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۳۲۶۸، ویژگی‌های آبکاری نقره برای مقاصد تزئینی بر روی سطوح فلزی
- ۴-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۳۲۶۹، ویژگی‌های آبکاری طلا برای مقاصد تزئینی بر روی سطوح فلزی
- ۵-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۱-۶۵۸۹، دستگاه‌های توزین غیر خودکار- قسمت ۱: الزام اندازه شناختی و فنی-آزمون‌ها

۳ اصطلاحات و تعاریف

در این استاندارد، اصطلاحات و تعاریف زیر به کار می‌رود :

۱-۳

برجسته‌کاری

روشی است که در آن نقوش تهیه شده بر روی صفحات نقره‌ای لحیم می‌شود.

۲-۳

کنده کاری

روشی است که در آن برخی از نقوش را با فشار بر روی ورقه‌های نقره‌ای حک می‌کنند.

۳-۳

کفشیر^۱

لحیم یا لحیم کردن اشیاء مسی و برنجی بوده و در نقره کاری ترکمن به آلیاژی اطلاق می‌شود که نقره کار آن را با آمیختن نقره، مس، روی و قلع تهیه می‌کند.

۴-۳

کاسلتا^۲

پرداخت

ماده‌ای است که برای سفیدگری و شستشوی زیورها به کار می‌رود و به نام «کیسالته» هم شناخته می‌شود.

۵-۳

مایع تنکار^۳

پودری سفید رنگ است که به آن آب اضافه کرده و به صورت مایع استفاده می‌شود. این مایع که پودر آن در بازار به نام تنکار شناخته می‌شود، برای تسریع کار کفشیر در لحیم کاری مورد استفاده است.

۴ مواد اولیه

۱-۴ نقره

نقره فلز اصلی مورد استفاده در صنعت زیور سازی ترکمن است و فلزات دیگر فقط به عنوان فلزات تکمیلی و یا ساخت زیورهای بدلی مورد استفاده قرار می‌گیرد. امروزه معمولاً نقره مورد نیاز از سطح بازار تهیه می‌شود اما در گذشته از طریق ذوب مسکوکات نقره به دست می‌آمد. (به بند ۲-۲ مراجعه شود).

1-kafshir

2-kaselta

3-tenekar

۲-۴ طلا

طلا در زیورهای ترکمن به دو صورت ورقه‌های طلا و آب طلا مورد استفاده قرار می‌گیرد. ورقه‌های طلا برای مشبک کاری و برجسته‌کاری کاربرد دارد.

۳-۴ ورقه طلا

برای تهیه ورقه طلا ابتدا نقره را ذوب و قالب‌گیری می‌کنند. پس از چکش کاری، نقره روی آن را با سوهان و سنباده صاف و صیقلی نموده سپس به اندازه یک سی و دوم وزن نقره فوق، طلای خالص (۲۴ عیار) را ذوب و به اندازه نقره مورد نظر قالب‌گیری می‌نمایند. بعد از آن طلای فوق را با کفشیر و مایع تنکار به نقره لحیم کرده و یکبار دیگر روی آن را چکش کاری می‌کنند تا طلا نیز کاملاً استحکام یافته و به صورت ورقه درآید. سپس طلا و نقره فوق را نورد کرده و به صورت بسیار نازک در می‌آورند. این ورقه به نام ورقه طلا خوانده می‌شود و می‌توان آن را به دلخواه برش داده روی زیورها لحیم کرد. (به بند ۲-۳ و ۲-۴ مراجعه شود.)

۴-۴ عقیق

عقیق نوعی سنگ قیمتی است که در طبیعت به رنگ‌های مختلف پیدا می‌شود و به نام‌های مختلف نامیده می‌شود. عقیق سرخ، عقیق دل‌ربا و عقیق بلیلی از انواع زیبای عقیق هستند. انواع عقیق نارنجی متمایل به قرمز یا عقیق بدلی به شکل‌های بیضی، گرد و گاهی محدب بریده می‌شوند اما غالباً به صورت مربع به کار می‌روند. عقیق‌ها، در یک جانگینی قرار گرفته و در یک حلقه نقره‌ای محصور می‌شوند. گاهی ممکن است در پشت عقیق‌ها ورقه‌های براقی از کاغذ یا زرورق جهت تشدید و انعکاس رنگ قرار داده شود.

۵-۴ سنگ‌های رنگی

در میان اشیاء نقره‌ای ترکمن علاوه بر سنگ‌هایی که در بالا به آن اشاره شد از سنگ‌های متنوع دیگری نظیر فیروزه و سنگ‌های شیشه‌ای سبز، قرمز، قهوه‌ای و آبی سیر و گاهی مرجان استفاده شده است. این سنگ‌ها معمولاً به شکل برش محدب، گاهی به صورت تخت و یا به شکل بیضی و گرد هستند.

۶-۴ کفشیر

در واقع روشی است که در آن نقره‌کار با آمیختن نقره، مس، روی و قلع یک آلیاژ تهیه می‌کند. (به بند ۳-۳ رجوع شود).

نسبت ترکیب به این صورت است که در ازاء هر واحد نقره، نیم واحد مس و مقدار اندکی روی و قلع اضافه کرده و همه آنها را ذوب و پس از قالب‌گیری، چرخ کشی کرده و به صورت ورقه‌های نازک در می‌آورند. سپس آنها را به شکل دلخواه برش داده و برای لحیم استفاده می‌کنند. نحوه عمل آن بدین شکل می‌باشد که به علت پایین بودن نقطه ذوب سه فلز مس، روی و قلع، نقطه ذوب آلیاژ حاصله نیز پایین تر از نقطه ذوب نقره بوده و لذا در زمان حرارت دادن زودتر از نقره ذوب شده و به عنوان ماده لحیم مورد استفاده قرار می‌گیرد. شایان ذکر است که گاهی لازم است که این کفشیرها به صورت براده مورد استفاده قرار گیرند. در این صورت فلز کفشیر قبل از ورقه شدن با استفاده از سوهان به براده تبدیل می‌شود.

۵ وسایل

زیور سازان ترکمن برای ابراز هنر خود از ابزارآلات مختلفی استفاده می‌کنند که اکثراً ساده و دست ساز خودشان هستند. به همین علت شیوه کار آنها بسیار ساده، ظریف و حساس است و البته امروزه بیشتر حجم کار با استفاده از ابزار مدرن می‌تواند راحت‌تر انجام شود.

۵-۱ کوره ذوب

این کوره در گذشته کاربرد داشته و امروزه با جایگزین شدن گاز مایع به جای زغال، دیگر کاربرد خود را تقریباً از دست داده است. و به جای آن از پریموس و یا مشعل گازی استفاده می‌شود. با این وجود برخی از استادکاران هنوز از آن استفاده می‌نمایند.

۵-۲ مشعل گازی

منبع حرارتی که با گاز فشار قوی کار می‌کند. (به شکل ۱ مراجعه شود)

شکل ۱- (مشعل گازی)

۳-۵ چراغ پریموس

برای لحیم کاری و ذوب فلزات به کار می‌رود و امروزه با معمول شدن مشعل گازی کاربرد خود را از دست داده است.

۴-۵ بته^۱

ظرفی از جنس خاک نسوز است که در آن نقره را ذوب می‌کنند.

۵-۵ آتشگیر (ماشه)

این وسیله یکی از ابزار ایمنی در کار است که برای گرفتن بته داغ از روی کوره و در ریختن نقره مذاب در قالب‌های مخصوص مورد استفاده قرار می‌گیرد. (به شکل ۲ مراجعه شود)

شکل ۲- آتشگیر

۶-۵ انواع چکش

در تبدیل نقره به ورق‌های ظریف و دلخواه و همچنین سایر موارد لازم به کار گرفته می‌شود.

شکل ۳- چکش

1- bote

۷-۵ سندان^۱

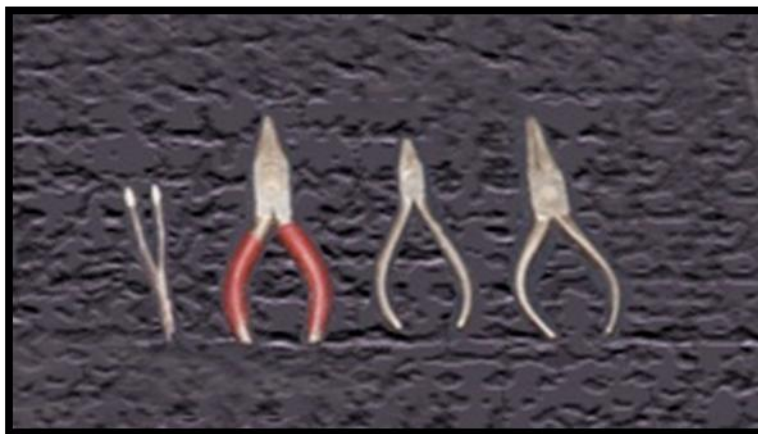
وسیله یا ابزاری است که شمش یا ورق نقره را روی آن قرار داده و چکش کاری می‌کنند.

شکل ۴-سندان

۸-۵ دم باریک

در نگه داشتن و گرفتن ورق‌های آماده نقره و گرفتن روی آتش و یا چکش کاری روی سندان مورد استفاده قرار می‌گیرد تا آسیبی به دست و انگشتان نرسد. (به شکل ۵ مراجعه شود)

شکل ۵-دم باریک

1- sendan

۹-۵ ریجه

قالبی است که با استفاده از آن نقره یا طلا را به صورت شمش‌های کوچک در می‌آورند. این قالب دارای ۵ ردیف است که طول و ارتفاع آن یکی و در عرض متفاوت است. با توجه به نیاز و میزان نقره مذاب آماده، ریزش در ردیف مشخصی انجام و قالب‌گیری صورت می‌گیرد. (به شکل ۶ مراجعه شود)

شکل ۶-ریجه

۱۰-۵ حدیده

صفحه‌ای فلزی و سوراخ‌دار است که با استفاده از آن نقره را به صورت مفتول سیمی در می‌آورند. در نقره‌کاری از سه صفحه فلزی (حدیده) با شماره‌های ۶۳، ۷۱ و ۷۵ استفاده می‌شود که این شماره‌ها بیانگر قطر روزنه‌ها هستند. یاد آوری- حدیده شماره ۶۳ برای سیم‌های خیلی نازک، ۷۱ برای سیم‌های با قطر متوسط و ۷۵ برای سیم‌های کلفت مورد استفاده قرار می‌گیرد. هم‌چنین هر یک از صفحات فلزی فوق (حدیده‌ها) دارای ۵۰ سوراخ بوده و با این صفحه‌ها می‌توان ۱۵۰ سیم با قطر متفاوت به دست آورد.

شکل ۷-حدیده

۵-۱۱ دستگاه ورق کن (نورد)

این دستگاه برای تهیه ورق و سیم از شمش مورد استفاده قرار می‌گیرد و خروجی کار با این دستگاه نسبت به چکش کاری با دست صاف‌تر و یکنواخت‌تر است. البته امروزه معمولاً از دستگاه نورد برقی استفاده می‌شود. (به شکل ۸ رجوع شود)

شکل ۸-دستگاه نورد دستی

۵-۱۲ پرگار

برای ترسیم طرح‌های دایره‌ای شکل مورد استفاده بوده و نوک دو سر آن آهنی است.

۵-۱۳ قیچی

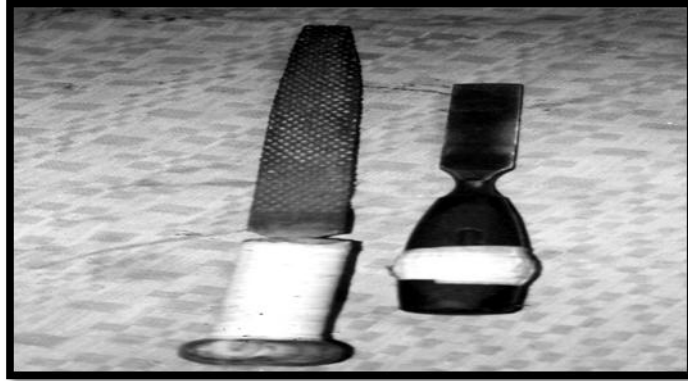
برای بریدن ورقه‌های نقره‌ای و حالت دادن به شکل و دورگیری آن به کار می‌رود. (به شکل ۹ مراجعه شود)

شکل ۹-قیچی

۵-۱۴ سوهان و سمباده

برای صاف کردن و ظریف کاری در پایان کار به کار می‌رود. (به شکل ۱۰ مراجعه شود)

شکل ۱۰- سوهان و سمباده

۵-۱۵ شابلن^۱

شابلن‌ها انواع مختلف دارند و نقوش روی آنها کنده‌کاری شده است، به شکل مربع و یا دایره هستند و بر روی آن یک نقش کنده‌کاری شده است. ورق‌های نقره‌ای را روی شابلن‌ها قرار داده و چکش‌کاری می‌کنند تا نقش شابلون روی ورق نقره ای حک شود. (به شکل ۱۱ مراجعه شود)

شکل ۱۱- شابلن

1- shablon

۱۶-۵ سمبه

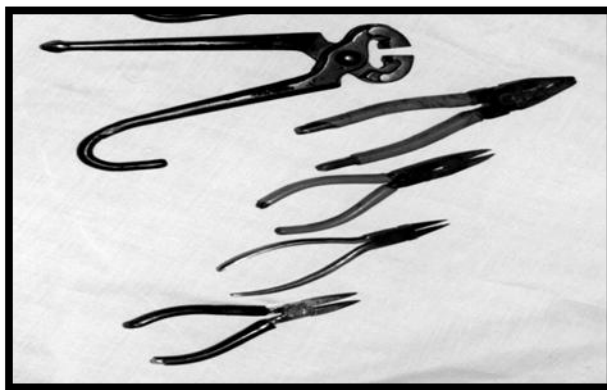
برای سوراخ کردن و ایجاد نقوش مشبک به کار می‌رود. (به شکل ۱۲ مراجعه شود)

شکل ۱۲-سمبه

۱۷-۵ انبر

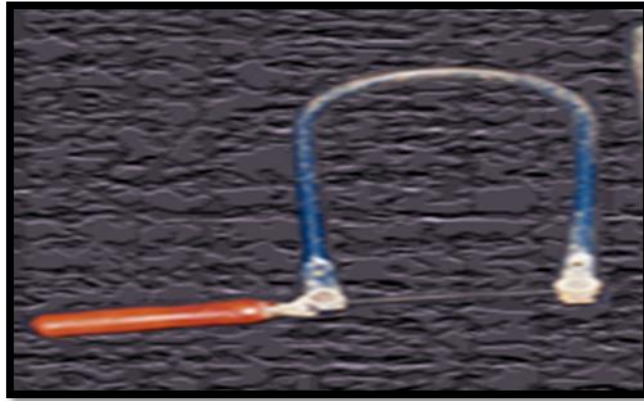
انواع مختلف دارد و وسیله‌ای است که برای گرفتن، خم کردن، گرد کردن و بریدن استفاده می‌شود. (به شکل ۱۳ مراجعه شود)

شکل ۱۳-انبر

۱۸-۵ اره مویی

برای برش صفحه‌ها، شمش نقره و سیم به کار می‌رود. (به شکل ۱۴ مراجعه شود)

شکل ۱۴-اره مویی

۱۹-۵ برس سیمی

ویژه پاک کردن و براق نمودن محصولات تولید شده از طلا و نقره است.

۲۰-۵ گیره

برای ثابت نگه داشتن قطعه به کار می‌رود و عموماً از نوع ثابت و کوچک فلزی است. (به شکل ۱۵ مراجعه شود)

شکل ۱۵-گیره

۲۱-۵ ترازو

برای اندازه‌گیری جرم مواد مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. (به بند ۲-۵ مراجعه شود)

شکل ۱۶-ترازو

۲۲-۵ دریل^۱

برای ایجاد سوراخ مورد استفاده قرار می‌گیرد. دریل‌ها دارای دو نوع برقی یا دستی هستند که امروزه معمولاً از نوع برقی استفاده می‌شود.

۶ ویژگی‌ها

۱-۶ جنس فلز به کار رفته

همان‌گونه که بیان شد فلز اصلی کاربردی در تهیه زیورآلات ترکمن، نقره می‌باشد. عیارهای رسمی نقره در ایران به شرح زیر است و چنانچه مصنوعات، عیاری منطبق با عیارهای رسمی ایران داشته باشند به همین صورت انگ‌گذاری می‌شوند.

(به بند ۲-۲ مراجعه شود.)

الف-نقره ۹۲۵: عبارت است از مصنوعی که نسبت وزن نقره خالص به وزن کل شیئی برابر ۹۲۵ قسمت در هزار است و باعلامت S نمادین لاتین که مخفف کلمه Standard است با حک عدد ۹۲۵ (به صورت لاتین) و حروف (Ag علامت اختصاری نقره) به صورت خوانا داخل آن مشخص می‌شود.

ب - نقره ۹۰۰: عبارت است از مصنوعی که نسبت وزن نقره خالص به وزن کل شیئی برابر ۹۰۰ قسمت در هزار است و باعلامت S نمادین لاتین که مخفف کلمه Standard است با حک عدد ۹۰۰ (به صورت لاتین) و حروف (Ag علامت اختصاری نقره) به صورت خوانا داخل آن مشخص می‌شود.

1- drill

ج - نقره ۸۴۰: عبارت است از مصنوعی که نسبت وزن نقره خالص به وزن کل شیئی برابر ۸۴۰ قسمت در هزار است و با علامت S نمادین لاتین که مخفف کلمه Standard است با حک عدد ۸۴۰ (به صورت لاتین) و حروف Ag (علامت اختصاری نقره) به صورت خوانا داخل آن مشخص می شود.

یادآوری - زیوری که در آن از نقره با عیار ۹۲۵ استفاده شده باشد از مرغوبیت بیشتری برخوردار است. در ضمن نقره با عیار ۸۴۰ که مرغوبیت کمتری دارد، به ندرت استفاده می شود.

۲-۶ طرح‌ها و نقش‌های مورد استفاده در زیورآلات ترکمن

در ساخت زیورآلات ترکمن اشکال تزئینی خاصی به کار می‌رود که برخی الهام گرفته از طبیعت و محیط پیرامون زندگی ترکمن‌ها بوده و نمادی از گیاهان و حیوانات می‌باشند که به صورت ساده شده در آمده‌اند و برخی نیز آن قدر ساده شده‌اند که قابل تشخیص نیستند. ضمناً نقش‌های مورد استفاده در صنایع دستی ترکمن تقریباً در همه موارد از تشابه خاصی برخوردار است (نقوش فرش، سوزن دوزی، زیورآلات و غیره که تنها اندکی با هم متفاوتند). در زیور سازی شاید بیش از سایر صنایع دستی ترکمن، سلیقه‌ها و ابتکارات شخصی هنرمند در آفرینش طرح‌های جدید نقش دارد. ولی به طور کلی می‌توان طرح‌های مورد استفاده را به چند گروه:

طرح‌های هندسی، گل و گیاه، حیوانات، انسان، وسایل زندگی، ماه و ستاره تقسیم‌بندی کرد.

۱-۲-۶ طرح‌های هندسی

طرح‌های هندسی شامل مثلث، دایره، لوزی و چند ضلعی‌ها می‌باشد. در ریشه‌یابی نقوش هندسی، قواعد هندسی و تناسب‌ها و هماهنگی در فواصل، خطوط و نقطه‌ها و زوایا کاملاً رعایت شده و طرح‌های تشکیل و استوار را به وجود آورده است.

۲-۲-۶ گل و گیاه

استفاده از نقوش گل و گیاه در زیورسازی ترکمن فراوان است.

۳-۲-۶ حیوانات

شکل حیوانات نیز در زیورآلات ترکمن کاربرد زیادی دارد. به ویژه اشکال مربوط به پرندگان و مار زیاد تکرار می‌شود. شکل مار به دو صورت مارپیچ یا مار چنبره زده کاربرد دارد. شکل پرندگان نیز به صورت بال گشوده استفاده

می‌شود. شاخ قوچ (قوچاق) به عنوان نماد قدرت و باروری در فرهنگ ترکمن جایگاه خاصی دارد و در زیور سازی نیز اگرچه کمتر ولی کاربرد دارد.

۴-۲-۶ انسان

شکل انسان به صورت نمای کلی و صورتک مورد استفاده قرار می‌گیرد. هم‌چنین نقش قلب نیز به صورت قرینه و مکرر کاربرد دارد.

۵-۲-۶ وسایل زندگی

ساز دوتار، تیر و کمان و لنگر کشتی از مواردی هستند که طرح آنها در زیورآلات ترکمن مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۶-۲-۶ ماه و ستاره

هلال ماه و ستاره نیز از طرح‌هایی هستند که در زیورآلات ترکمن به صورت مکرر مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۳-۶ انواع و کاربرد زیورآلات ترکمن

استفاده از زیور نزد ترکمن‌ها جنبه تزئینی و خود آرایی داشته و وجود سنگ‌های رنگین روی زیورها هم‌چنین طرح‌ها و نقوش متنوع آنها دلیل این مدعاست. ضمناً اغلب زیورهای ترکمن به واسطه آویزهای مختلف در هنگام حرکت، صدا تولید می‌کنند که بیانگر جنبه سنتی و فرهنگی آنها است. در تعیین ویژگی‌های زیورآلات ترکمن این نکته باید مد نظر قرار گیرد که دو اثر از یک جنس با نقش و طرح متفاوت، می‌توانند کاربردهای متفاوت داشته باشند. زیورهای مورد استفاده ترکمن‌ها را می‌توان بر حسب نوع کاربرد به گونه‌های مختلفی تقسیم‌بندی کرد اما جامع‌ترین آنها تقسیم بندی عمده یازده گانه است که شامل زیورهای: لباس، سر و پیشانی، مو، گوش، گردن و سینه، مچ دست، انگشت، کمر، ابزار کار زنان، کودکان و زیورهای اسب می‌شود. در هر کدام از این یازده گروه می‌توان چندین نمونه زیور را نام برد و بررسی جداگانه‌ای داشت که موارد مشابه با هر یک از گروه‌ها را نیز می‌توان در یک گروه جای داد.

۱-۳-۶ زیورهای لباس

۱-۱-۳-۶ تنه چیر^۱

زیوری است که اغلب مثلث کوچکی در وسط آن به چشم می‌خورد و نقوش ریز هندسی دیگر در اطراف آن قرار دارد. از قاعده مثلث شرابه‌هایی با زنجیر آویزان است. روی تکه‌هایی که اشکال هندسی دارد، نگین‌هایی نشانده می‌شود. بر سر این زیور حلقه‌ای کوچک تعبیه می‌شود که به وسیله آن زیور به کت زنان، در دو طرف بالای سینه دوخته

1- tenechir

می شود. تنه چیر مثل گوشواره به صورت جفت تهیه می شود و یکی در طرف راست و دیگری در طرف چپ کت قرار می گیرد. (به شکل ۱۷ مراجعه شود)

شکل ۱۷- تنه چیر

۲-۱-۳-۶ چاپراز^۱

نام این زیور در حقیقت، ترکیب دو کلمه چپ و راست است که دو تکه زیور متصل به یکدیگرند و شکل های مختلف دارند. این زیور در روپوش زنان ترکمن به نام «دون^۲» مورد استفاده قرار می گیرد. (به شکل ۱۸ مراجعه شود)

شکل ۱۸- چاپراز

1- chapraz

2-don

۳-۱-۳-۶ سکه

روی کت زنان و دختران ترکمن و در برخی موارد مردان، در دو طرف لباس، بین تنه‌چیر و چاپراز با سکه‌های قدیمی و قلاب‌دار(حلقه) که به لباس دوخته شده زینت می‌یابد و روی آستین‌های کت نیز معمولاً ردیف‌هایی از سکه‌های قدیمی می‌دوزند .

۴-۱-۳-۶ ازبند (بازوبند یا قول‌باغ^۱)

زیور به دو شکل است یکی دایره‌ای شکل بوده و تک نگینی در وسط آن قرار دارد و شکل دیگر آن مربعی می‌باشد که دو شاخ قوچ نقره‌ای بر روی آن لحیم شده است. معمولاً این زیور را با آویزهایی مزین می‌کنند. بازوبند به کت زنان و دختران در قسمت بازو دوخته می‌شود . (به شکل ۱۹ مراجعه شود)

شکل ۱۹-بازوبند

۲-۳-۶ زیورهای سر و پیشانی

زنان ترکمن پس از ازدواج به جای کلاه از سربندهایی که به صورت خاصی دور سر پیچانده می‌شود، استفاده می‌کنند. به سربند زنان عموماً « آلاین دانگی »^۱هم گفته می‌شود. این سربند را همانند کلاه دختران با زیورهای نقره‌ای مطلاً تزیین می‌کرده‌اند. نحوه بستن این سربندها در بین طوایف مختلف ترکمن متفاوت می‌باشد.

1- gholbagh

۱-۲-۳-۶ خازاوا (هاسابا)

زنان ترکمن سربند خود را «خازاوا» و زیورهایی که به آن می‌دوزند را «خازاواشای» می‌گویند. سربند برخی از طوایف از پارچه قرمز و مربع شکل است که آن را به صورت نواری چند لایه درآورده و دور سر می‌بندند. در پیشانی و دو طرف خازاوا زیورهایی به چشم می‌خورد. (به شکل ۲۰ مراجعه شود)

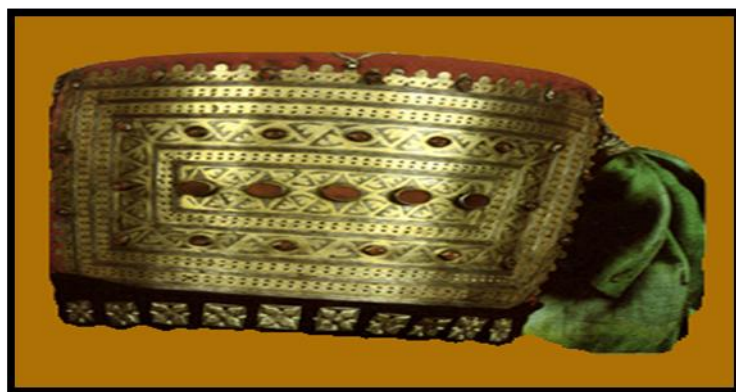
شکل ۲۰-خازاوا

۲-۲-۳-۶ اگمه ۲

اگمه معمولاً از تکه‌های متصل به هم ساخته شده، از نقره مطلا و یکپارچه است و عرض آن معمولاً ۳۳ و ارتفاع آن ۱۵ سانتی‌متر است. روی اگمه را با نگین‌هایی از عقیق و دیگر سنگ‌های گرانبه‌های رنگی مرصع می‌کنند. آویزهایی در رده پایینی و در دو طرف برخی از اگمه‌ها است که به هنگام استفاده روی پیشانی قرار می‌گیرد. به این آویزها «شلیپه»^۳ می‌گویند. (به شکل ۲۱ مراجعه شود)

-
- 1- alindangi
  - 2- egmeh
  - 3- shelpe

شکل ۲۱-اگمه

۳-۲-۳-۶ قبه^۱

زیوری به شکل نیم‌کره را گویند که دورتادور آن آویزه‌هایی دیده می‌شود. روی این آویزه‌ها نگین‌هایی از عقیق می‌نشانند که نگین اغلب آنها به رنگ قرمز است. روی نیمکره را با سیم‌های بافته نقره‌ای که «سیم بورما» نامیده می‌شوند، تزیین می‌کنند. این سیم‌ها به شکل زوج بوده و روی هر قسمت نگین‌هایی به رنگ قرمز قرار می‌دهند. در بالای نیمکره استوانه‌ای کوچک است که بر روی آن آویزه‌های کوچک (شرابه) می‌آویزند. قبه مختص دختران است و به کلاه‌های سوزن‌دوزی شده به نام «بوروک»^۲ دوخته می‌شود. به قبه زیورهای به نام «قولاق چا»^۳ و «ینگسلیک»^۴ اضافه می‌کنند. «قولاق چا» زیور دو طرف قبه است و به شکل مستطیل که با نگین‌های رنگی مرصع می‌شود. این مستطیل از تکه‌های هندسی که به هم وصل و زنجیر شده‌اند، تشکیل می‌شود. این بخش در دو طرف سر، از روی گوش‌ها آویزان می‌شود و معمولاً تا سرشانه می‌رسد.

«ینگسلیک» نیز مانند «قولاق چا» است و در پشت سر آویزان می‌شود. این زیور نیز همانند «قبه» به کلاه دوخته می‌شود. «قولاق چا» براساس طرحی که دارد، نام‌های مختلفی به خود می‌گیرد. نظیر «سه نگین دار» یا «سه قبه دار» که البته این اسامی و طرح‌ها را در زیورآلات دیگر نیز می‌توان یافت.

بخش دیگری که به قبه اضافه می‌کنند، زیور پیشانی است. این زیور نیز به شکل مستطیل و با طرح‌های مختلف است و به گونه‌ای به کلاه دوخته می‌شود که روی پیشانی را می‌پوشاند. برخلاف دو نوع قبلی که به صورت عمودی به کلاه دوخته و آویزان می‌شود این یکی به صورت افقی بر روی پیشانی قرار می‌گیرد. به زیور پیشانی «آلین شای»^۵ نیز گفته می‌شود. (به شکل ۲۲ مراجعه شود)

-
- 1- gobeh
  - 2- borok
  - 3- gholaghcha
  - 4- yengselik
  - 5- alinshai

شکل ۲۲- قبه

۳-۳-۶ زیورهای مو

زنان ترکمن به جز زیورهایی که به کلاه و روسری خود می‌آویزند، برای تزیین موهای خود نیز از زیورهای خاصی استفاده می‌کنند.

یادآوری - بیشتر زیورهای مو مخصوص زنان است و دختران بیشتر از زیورهایی که به کلاه می‌آویزند استفاده می‌کنند.

۱-۳-۳-۶ آسیق^۱

این زیور در اندازه‌های مختلف تهیه می‌شود. در وسط آن نگین بزرگی از سنگ‌های قیمتی تعبیه شده که رنگ آن معمولاً قرمز و زرشکی می‌باشد. در بالای آسیق حلقه‌ای قرار دارد که بندی پارچه‌ای را از این حلقه عبور داده و به وسیله این بند به گیسوان خود می‌بندند. آسیق در پشت روی کمر قرار می‌گیرد و بیشتر نوعروسان از آن استفاده می‌کنند. (به شکل ۲۳ مراجعه شود)

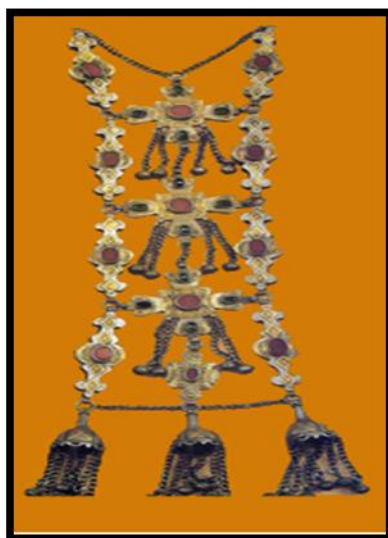
1- asigh

شکل ۲۳- آسیق

۲-۳-۳-۶ مונجوق

زیوری است که از قطعه‌های هندسی شکل در طول و عرض تشکیل شده است. تعداد قطعه‌ها متفاوت بوده و به بزرگی و کوچکی مונجوق بستگی دارد. در انتهای مונجوق یک ردیف منگوله نقره‌ای آویزان بوده که سر آنها نیز گلوله‌هایی کوچک توسط زنجیر آویزان شده است و داخل آنها سنگریزه، براده آهن یا ساچمه‌های کوچک قرار می‌دهند تا هنگام حرکت آنها صدا ایجاد شود. مונجوق نیز مانند آسیق در پشت سر قرار می‌گیرد و از زیورهای خاص است. (به شکل ۲۴ مراجعه شود)

شکل ۲۴- مונجوق

۴-۳-۶ زیور گوش

گوشواره‌های زنان ترکمن معمولاً به صورت دایره، پهن و بزرگ می‌باشند و به گویش ترکمن «قولاق حالقه»^۱ نامیده می‌شود. در گوشواره‌های دایره‌ای نصف دایره مطلاست و روی آن طرح و نقوش کار شده و نگین‌هایی نیز روی آن نشانده می‌شود. برخی از این گوشواره‌ها آنقدر سنگین هستند که آنها را علاوه بر سوراخ لاله گوش توسط بندی از بالای گوش می‌آویزند. گوشواره‌ها دارای طرح و نقوش زیادی می‌باشند که عبارتند از: شاخ قوچ، نوک پرنده، سر پرنده، پرنده بال گشوده، سر مار، ستاره و هلال. (به شکل ۲۵ مراجعه شود)

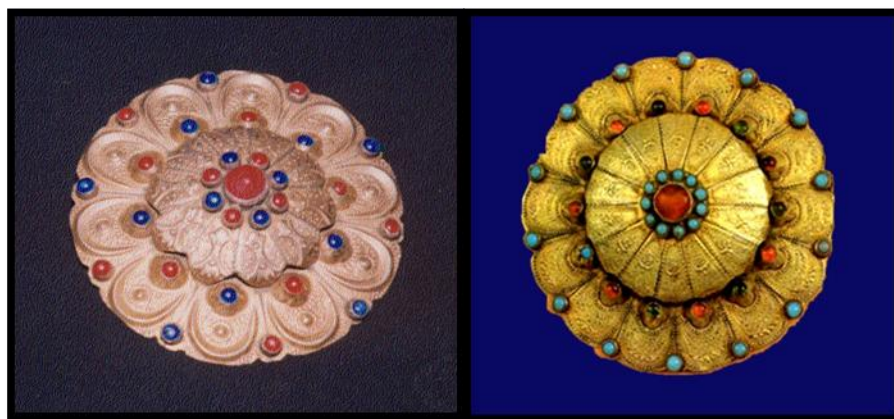
شکل ۲۵- گوشواره

۵-۳-۶ زیورهای گردن و سینه

۱-۵-۳-۶ گل یقه

یکی دیگر از زیورآلات زنان ترکمن است که در واقع نقش دکمه یقه پیراهن را دارد. از نظر شکل عیناً شکل کوچک سپر را به نام گل یقه درست کرده‌اند. به جای دسته سپر در پشت گل یقه برجستگی وجود دارد که در جادکمه قرار می‌گیرد. گل یقه در اشکال دایره‌ای، شش ضلعی و مستطیل است و می‌تواند دارای نگین‌هایی از جنس عقیق یا فیروزه باشد. (به شکل ۲۶ مراجعه شود)

1- gholaghhalghe

شکل ۲۶- گل یقه

۲-۵-۳-۶ طوق^۱

حلقه بزرگ طوق ماندی است که یک طرف آن به وسیله گیره یا لوله باز و بسته می‌شود و در قسمت جلو گردن قرار می‌گیرد. روی آن طلاکاری شده و نگین‌هایی بر روی آن می‌نشانند. و برخی آن را با آویزهایی نیز تزیین می‌کنند. (به شکل ۲۷ مراجعه شود)

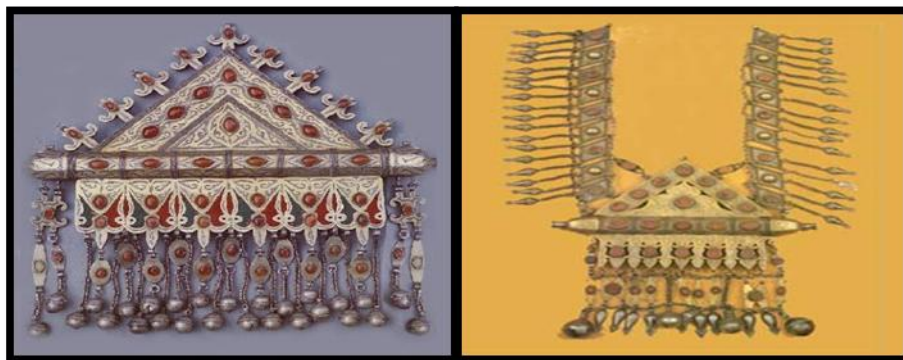
شکل ۲۷- طوق

۳-۵-۳-۶ تومار^۲

تومار آویزه گردن است که غالباً به شکل مثلث بوده و بر قاعده آن استوانه توخالی لحیم‌کاری شده است. در انتهای آن آویزهایی با اشکال هندسی گوناگون آویزان می‌باشد. این زیور با بند مهره دار مانند تسبیح یا با زنجیر از گردن آویزان می‌شود و برای تزیین با روش مشبک‌کاری نقوش خاصی را روی آن حک می‌کنند و سپس زیور را آب طلاکاری می‌کنند. و برای زیبایی بیشتر پشت آنها را با پارچه‌های ابریشمی سبز یا قرمز می‌پوشانند. در بخش استوانه تو خالی

1- togh
2-toomar

تومار که از یک طرف باز می‌شود و دارای درپوش است، می‌توان یادداشتی (عموماً ادعیه) قرار داد. (به شکل ۲۸ مراجعه شود)

شکل ۲۸- تومار

۴-۵-۳-۶ داغدان

همان چوب درخت داغداغان است که در بین ترکمن‌ها درخت مقدسی می‌باشد. چوب خراطی شده داغداغان را به گهواره نوزادان (گاهی اوقات بر روی قنناق) می‌بندند تا حافظ سلامتی کودک باشد. در نقره‌کاری نیز شکل چوب خراطی شده را گرفته و طرح آن را به نقره انتقال داده‌اند و آن را با زنجیر و زنگوله و آویز تزیین نموده‌اند. (به شکل ۲۹ مراجعه شود)

شکل ۲۹- داغدان

۶-۳-۶ زیور میچ دست (بزیلیک^۱)

دستبندی است بزرگ و قطور که دو سر آن در پشت دست به هم می‌رسند ولی بین آنها باز بوده و دو طرف این قسمت دارای دندانه می‌باشد که از این قسمت دستبند را به دست می‌بندند. یک سر این زیور نیمه استوانه ای باریک و سر دیگر پهن‌تر، متناسب با فرم ساعد دست است. دستبند با سیم‌های نازک به شکل ملیله‌کاری و یا به روش

1-bezelik

برجسته کاری به قسمت‌های مساوی تقسیم و در هر قسمت یک ردیف نگین گذاری شده که هر یک از این قسمت‌ها را «قوشما»^۱ می‌گویند. بزلیک همان الگو است. (به شکل ۳۰ مراجعه شود)

شکل ۳۰- بزلیک

۷-۳-۶ زیور انگشت (یوزوک)^۲

زنان ترکمن غالباً تک انگشتر به دست می‌کنند. اما گاهی ۴-۵ انگشتر که با زنجیر به هم متصل شده‌اند نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. به این نوع انگشترها «کوکن لی یوزوک»^۳ گفته می‌شود. گاهی اوقات این انگشترها به جای اتصال به هم با زنجیرهایی به دستبند نیز وصل می‌شوند. بر روی انگشتر زنان ترکمن اغلب تک نگین بزرگی از جنس عقیق یا سایر سنگ‌های قیمتی نشانده می‌شود. (به شکل ۳۱ مراجعه شود)

شکل ۳۱- یوزوک (انگشتری)

۸-۳-۶ زیور کمر (کمر بند)

-
- 1- ghoshma
  - 2- yozok
  - 3- koken

کمربند را در زبان ترکمنی «قوشاق»^۱ می‌گویند. استفاده از این کمربند به عنوان زیور در بین زنانی که از استطاعت مالی بالایی برخوردار بودند مرسوم بوده است. این زیور سنگین و تو پر بوده و عرض بعضی از آنها به ده سانتی متر می‌رسید. روی کمربند را با عقیق و فیروزه‌های درشت جواهر نشان می‌کردند و انتهای کمربند نیز دارای سگک و قلاب زیبایی بوده است که برخی لبه پایین آن را با آویز و زنگوله تزیین می‌کردند. (به شکل ۳۲ مراجعه شود)

شکل ۳۲- کمربند

۹-۳-۶ زیورهای ابزار کار

۱-۹-۳-۶ سارماق^۲

از وسایل ریسندگی پشم است که به واسطه آویزها و زنگوله‌هایی که از آن آویزان شده هنگام کار صدا می‌دهد. (به شکل ۳۳ مراجعه شود)

شکل ۳۳- سارماق

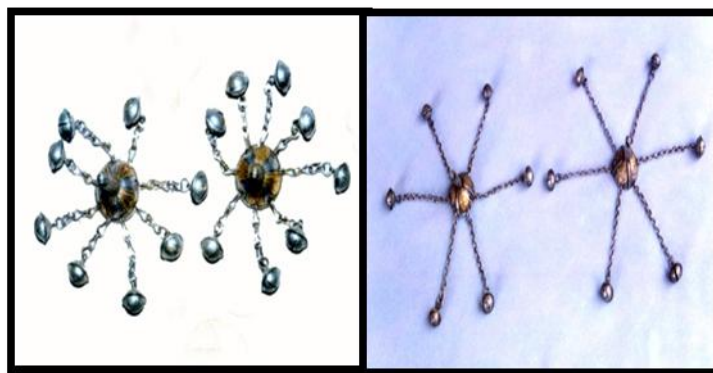
1- ghoochagh

2- sarmagh

۶-۳-۹-۲ ایقماچ^۱

یکی از ابزارهای ریسندگی و تابندگی است که آن را در انتهای دوک نخ‌ریسی قرار می‌دهند تا وزن آن سنگین شده و در هنگام تابندگی نخ ریسیده شده جمع نشود. این وسیله را نیز با آویزها و زنگوله تزئین می‌کنند. (به شکل ۳۴ مراجعه شود)

شکل ۳۴-ایقماچ

۶-۳-۹-۳ یونگسه^۲

از ابزار سوزن‌دوزی (انگستانه) است و غالباً یک انگشتی یا زنجیر به آن وصل است. انگستانه در انگشت اشاره قرار می‌گیرد تا سوزن آسیبی به انگشت نرساند. (به شکل ۳۵ مراجعه شود)

شکل ۳۵-یونگسه (انگستانه)

یادآوری - به غیر از زیورآلات ذکر شده (مخصوص زنان) در نقره‌کاری ترکمن وسایل دیگری نیز ساخته می‌شوند که ویژه زنان هستند و از آن جمله: کاردهای نقره‌ای، شانه‌های نگین دار و مرصع شده، ظرف‌های تزئینی نقره‌ای و غیره را می‌توان نام برد.

1- ighmach

2- yongese

۱۰-۳-۶ زیورهای کودکان

برخی از زیورهایی که کودکان ترکمن استفاده می‌کنند جنبه تزئینی و برخی دیگر علاوه بر آن، از اهمیت ویژه‌ای به خصوص برای پسر بچه‌ها برخوردار است. و شامل: آویزهای تیر و کمان برای لباس، خلخال‌های زنگوله‌دار برای کودکان نوپا، آویزهای مطلا برای دور کلاه و جعبه‌های کوچک که درون آن دعا قرار می‌گیرد و بر روی شانه نصب می‌شود، می‌باشد. (به شکل‌های ۳۶ و ۳۷ مراجعه شود)

یاد آوری - تمامی این زیور آلات با نگین‌هایی از عقیق و فیروزه یا شیشه‌های رنگی تزئین می‌شوند و معمولاً آب طلاکاری شده هستند.

شکل ۳۶- زیور کلاه بچه

شکل ۳۷- زیور لباس پسر بچه ها

۱۱-۳-۶ زیورهای اسب

قسمت دسته شلاق اسب از چوب درختان جنگلی ساخته می‌شود و سطح روی آن به وسیله پوشش‌های نقره‌ای که به روش‌های قالب‌کار و قلم‌کار مطلا گشته‌اند پوشیده می‌شوند و نقش سر پرندگان در سر دسته شلاق ها خود نمایی می‌کند. (به شکل ۳۸ مراجعه شود)

شکل ۳۸- زیوراسب

۷ مراحل ساخت زیورهای نقره‌ای

۱-۷ ابتدا نقره کار اصلی ترین ماده اولیه یعنی نقره را تهیه می‌کند. (گاهی اوقات لازم است برای این کار بعضی از محصولات نقره‌ای را در بته ذوب کرد).

۲-۷ در مرحله بعدی بته را با ماشه (آتش گیر) گرفته، نقره را داخل قالب (ریجه) دلخواه می‌ریزد. لازم است که قبلاً داخل این قالب‌ها با روغن، آغشته شده باشد.

۳-۷ بر روی شمش حاصل، بسته به اینکه برای چه کاری لازم است، باید مراحل متفاوتی انجام شود برای مثال اگر نیاز به سیم نازک باشد، نقره ذوب شده را در قالب بلند و باریکی ریخته و شمش حاصل پس از چکش کاری از دستگاه نورد مفتولی عبور داده می‌شود. اگر نیاز به صفحه باشد، قالب‌گیری با قالب‌های مناسب این کار که معمولاً پهن‌تر و کم‌عمق‌تر هستند صورت می‌گیرد.

۴-۷ مرحله بعدی طراحی بر روی ورقه‌های نقره‌ای می‌باشد. برای این کار ابتدا طرح‌ها را روی ورق کاغذی (معمولی، پوستی و یا شطرنجی) پیاده کرده آنرا برش می‌دهند. سپس طرح را روی ورق نقره چسبانده و دور آن را با مداد خط‌کشی می‌کنند. بعد از آن روی خط مدادی با تیغه‌ای کشیده می‌شود تا طرح روی ورق‌های نقره‌ای نمایان گردد. نقوش باید طوری به صفحه منتقل شوند که در هنگام حرارت دیدن یا در حین کار پاک نشود. بعضی از استادکاران، خود طرح کاغذی را روی نقره می‌چسبانند. قالب‌های مختلف برای ساخت اشیاء متفاوت به کار می‌روند. مثلاً برای ساخت اشیاء کروی یا نیمکره، گوشواره، تسمه‌های باریک، قالب‌های مخصوصی وجود دارد.

۵-۷ نقش زدن بر روی زیورها

۱-۵-۷ برش

برای ایجاد برخی از نقوش، قسمت‌هایی از داخل ورقه‌های نقره را کاملاً برش داده و خالی می‌کنند و بعد از برش، کناره‌ها را با سوهان و سمباده صاف و صیقلی می‌کنند.

۲-۵-۷ برجسته کاری

برای برجسته کاری از روش لحیم سیم نقره‌ای بر روی صفحه‌های نقره‌ای زمینه استفاده می‌شود. برای این منظور ابتدا سیم را به شکل مورد نظر در می‌آورند سپس آن را بر روی صفحه نقره‌ای لحیم می‌کنند. هم‌چنین تکه‌های هندسی مانند دایره، مثلث و غیره نیز به همین روش، برجسته کاری می‌شوند.

۳-۵-۷ کنده کاری (حکاکی)

برای این کار از شابلن‌های نقوش استفاده می‌شود. بدین ترتیب که ابتدا ورقه نقره یا طلا را بر روی شابلن مورد نظر قرار می‌دهند سپس روی آن یک صفحه سربی گذاشته و شروع به چکش کاری می‌کنند. فشار صفحه سربی بر روی ورقه نازک نقره باعث می‌شود که نقوش حک شده بر روی شابلن به ورقه منتقل شود.

۸ عیب‌ها و نقص‌ها

۱-۸ شکستگی

هنگام ساخت زیور آلات، ممکن است کار در اثر ضربه‌های چکش شکستگی پیدا کند. این نوع شکستگی باید چنان لحیم شود که استحکام ساخته شده حفظ و از داخل و خارج دیده نشود.

۲-۸ دو رنگی لحیم کاری

لحیم کاری باید مطابق با اصول فنی و چنان انجام بشود که در محل اتصال استحکام کافی داشته باشد و تا آنجا که بشود دو رنگی در محل لحیم کاری پیدا نشود.

۳-۸ تاول و پوسته شدن

پدید آمدن حباب‌های برجسته در هنگام کار که با فشار کمی می‌شکنند.

۸-۴ عیب‌های شکل و نقش

ساخت زیورها خارج از فرم‌های ذکر شده برای مصرف‌های مختلف به عنوان مثال: ساختن زیورهای لباس به عنوان زیور مو و همچنین ساخت زیور آلات به عنوان دیگر چرا که کلیه طرح‌ها و نقوش، ویژه اقوام ترکمن بوده و انتساب آن به غیر، عیب کار به حساب می‌آید.

۸-۵ استفاده از نقره با عیار غیر استاندارد

۹ بسته بندی

بسته‌بندی زیور آلات فلزی در صورتی کاربرد دارد که جهت صادرات یا حمل و نقل به سایر استان‌ها باشد. در بسته‌بندی صنایع دستی به خصوص زیور آلات، جنس و اندازه حائز اهمیت هستند. و موارد زیر باید رعایت گردد:

۹-۱ دارای ابعاد متناسب با ابعاد کالا

۹-۲ حفاظت محصول از هر گونه آسیب

۹-۳ بهتر است طراحی بسته‌بندی به گونه‌ای باشد که شکل روی بسته‌بندی معرف صنایع دستی استان گلستان باشد. به عنوان مثال از تصاویر مناطق تاریخی یا توریستی استان و یا صنایع دستی بومی استفاده گردد.

۹-۴ ترجیحاً از مواد طبیعی سازگار با محیط زیست استفاده شود. مانند کاغذ، پارچه و غیره تا محصول را از رطوبت، نور، گرد و غبار و آلودگی حفظ نماید. همچنین می‌توان از رطوبت گیر نیز استفاده کرد. (به شکل‌های ۳۹ و ۴۰ مراجعه شود)

شکل ۳۹- بسته بندی زیور اسب ترکمن

شکل ۴۰- بسته بندی زیور آلات ترکمن

۱۰ نشانه گذاری

۱-۱۰ نشانه گذاری بر روی محصول

نشانه گذاری زیورآلات نقره ای که می تواند پشت محصول حک شود شامل موارد زیر است :

۱-۱-۱۰ نشان استاندارد ملی ایران با ذکر عیار نقره

۲-۱-۱۰ جنس و نوع کالا

۳-۱-۱۰ در صورت امکان ذکر نام کامل صنعتگر - هنرمند تولیدکننده محصول، محل تولید و تاریخ تولید

۲-۱۰ نشانه گذاری بر روی بسته بندی

نشانه گذاری محصول تولیدشده نقره ای با مشخصات زیر باید به دو زبان فارسی و انگلیسی به صورتی خوانا با اندازه و رنگ مناسب به صورت برجسب بر روی بسته بندی الصاق گردد. این اطلاعات شامل موارد زیر است:

(به شکل ۴۱ رجوع شود)

۱-۲-۱۰ جنس و نوع کالا

۲-۲-۱۰ درج عبارت "محصول جمهوری اسلامی ایران"

۳-۲-۱۰ نشان تجاری صادرکننده شامل نام و نشانی دقیق

۴-۲-۱۰ نشان های اضافی مورد نیاز، طبق توافق خریدار و فروشنده، البته باید از درج اطلاعات غیر واقع که باعث گمراهی مصرف کننده می شود، خودداری گردد.

۵-۲-۱۰ مقدار فلزات یا سنگ های گرانبه های محصول قید شود.

۱۲ راهنمای محصول

برگه راهنمای محصول باید شامل آگاهی های زیر باشد:

۱-۱۱ اشاره به فلز یا فلزات زیر ساخت

۲-۱۱ درج شرایط نگهداری و پرداخت

۳-۱۱ در صورت نیاز می توان، شرایط شستشو و نگهداری از کالا را در یک بروشور ضمیمه درج کرد و داخل بسته

قرار داد و یا در صورت استفاده از علائم شستشو و نگهداری، علائم باید مطابق با استاندارد ملی ایران شماره ۹۳۳ باشد .

پیوست الف

(اطلاعاتی)

آشنایی با معیارها و ضوابط کیفی صنایع دستی (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری)

صنایع دستی بخشی از تولیدات بشری است که برآمده از ذوق و خلاقیت هنری، مهارت فنی، مواد اولیه طبیعی و بومی و بینش و باور انسان‌ها متأثر از جهان پیرامونی آنها است. مصنوعات صنایع دستی هم‌چنین با تکیه بر سابقه تاریخی، ویژگی‌های اقلیمی و طبیعی محیط زندگی، فرهنگ تولیدکننده و مصرف‌کننده تولید شده است. از همین رو آن را به عنوان کالایی فرهنگی می‌شناسند که علاوه بر عملکرد مادی آن حامل پیام‌های فرهنگی و ویژگی‌های قومی و ملی سرزمین مبدا به شمار می‌آید.

مجموع ویژگی‌های صنایع دستی موجب گردیده تا این هنر - صنعت بومی، بخشی از فعالیت‌های اقتصادی درآمدزای کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ایران را به خود اختصاص دهد. درچنین شرایطی لازم است در جهت حمایت از تولیدات به منظور حفظ و جلب بازارهای داخلی و خارجی با بهره‌گیری از ابزارهای کنترل و نظارت بر کیفیت مصنوعات صحت‌گذارد، بنابراین ضرورت تشخیص معیارها و تعیین ضوابط کیفیت کالاهای صنایع دستی و عوامل وابسته با حفظ ویژگی‌های فوق‌الذکر از مهمترین اولویت‌های حفظ و استمرار صنایع دستی بوده، بدین منظور تدوین دستورالعمل‌های ضوابط کیفیت صنایع دستی (استاندارد) و استانداردهای موضوعه در دست تهیه است. گزینه‌های مورد توجه در بررسی کیفیت (تعیین ضوابط کیفی) کالاهای صنایع دستی با رعایت ویژگی‌های هنری بومی و ملی بر حسب مورد، نوع گروه و زیرمجموعه آنها عبارتند از:

الف-۱ مواد اولیه اعم از انتخاب مواد مناسب، فرآوری و کاربرد

الف-۲ تولید شامل فرآیند ساخت و تولید محصول

الف-۳ محیط و فضای کارگاه‌های تولیدی

الف-۴ ابزار و وسایل ساخت و تولید

الف-۵ شرایط نیروی انسانی به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تولید

الف-۶ درجه‌بندی محصول

الف-۷ دسته‌بندی محصول

الف-۸ بسته‌بندی

هر نوع محصول و فعالیت در این عرصه ضوابط خاص خود را دارد. بنابراین بدیهی است که محصول مورد نظر در قالب ضوابط تعیین شده در همان رشته مورد بررسی و ارزیابی کیفی قرار می‌گیرد.

پیوست ب

(اطلاعاتی)

رعایت نکات ایمنی و بهداشتی

با توجه به اینکه در این خصوص، سلامت صنعت‌گر در درجه اول اهمیت قرار دارد، در اینجا به مواردی که رعایت آن‌ها برای حفظ سلامت صنعت‌گر مفید است، اشاره می‌کنیم:

ب-۱ نقره‌کاران سنتی ترکمن بر روی زمین نشسته و کار می‌کنند، برای رعایت استانداردهای ایمنی لازم است از میز کار و صندلی مناسب استفاده شود.

ب-۲ کارگاه باید دارای نور کافی باشد. برای این منظور باید کارگاه، پنجره‌ای به ابعاد حداقل یک پنجم کف کارگاه داشته باشد. اگر از نور مصنوعی استفاده می‌شود، لامپ‌های نصب شده بایستی به اندازه روشنایی روز نور داشته باشد. همچنین محل نصب لامپ‌ها طوری باشد که برای استادکار ایجاد خیرگی و سایه نکند. لازم به ذکر است که استفاده از نور خورشید به علت مزایای متعدد آن از جمله خاصیت میکروب‌کشی‌اش بیشتر توصیه می‌شود.

ب-۳ به علت اینکه معمولاً در کارگاه، آلودگی‌های مختلف نظیر گرد و غبار، مواد شیمیایی و . . . ایجاد می‌شود برای پالودن هوای اتاق و رساندن هوای تازه به صنعت‌گر لازم است که کارگاه مجهز به سیستم تهویه باشد.

ب-۴ دسته‌ی وسایل مورد استفاده باید صاف و ترجیحاً با پوشش پلاستیکی باشد و از کار کردن با وسایلی که دسته آن‌ها شکسته و یا زنگ زده است باید خودداری شود.

ب-۵ جهت استفاده از وسایل آتش‌زا در کارگاه، لازم است که وسایل ایمنی اطفاء حریق نظیر کپسول و سطل شن در کارگاه وجود داشته باشد.

ب-۶ استفاده از لباس مخصوص و ماسک در حین کار با مواد شیمیایی ضروری است.

ب-۷ بهتر است که هر چند ماه یک‌بار صنعت‌گر توسط پزشک معاینه شود.